

Učitel, redaktor a osvětový pracovník Vladimír Urbánek

VLASTIMIL SVĚRÁK

Otevřeme-li některé číslo týdeníku Jihlavské listy z let 1919 - 1941, velmi pravděpodobně v něm najdeme článek napsaný Vladimírem Urbánkem. Jeho jméno můžeme spatřit i na stránkách jiných novin nebo vlastivědných časopisů, uvedeno je i na titulních listech drobných tisků, které na přelomu 30. a 40. let psal a vlastním nákladem vydával. V Bibliografii okresu Jihlava je se sedmdesáti šesti záznamy jedním z nejpočetněji zastoupených autorů.¹ Ve všech případech však jde o práce jeho, ani v jednom případě o článek věnovaný jemu. Po válce totiž patřil k lidem, o nichž se raději nehovořilo.² Pokusíme se v následujících řádcích přiblížit život Vladimíra Urbánka a dobrat se toho, co bylo příčinou jeho téměř úplného zapomnění.³

Léta dětství a mládí (1894 - 1919)

Vladimír Urbánek se narodil 3. května 1894 v Lukách nad Jihlavou v domě č. 104 na náměstí jako nejstarší ze tří synů Antonína Urbánka, učitele zdejší obecné školy, a Kateřiny Urbánkové, rozené Wiesnerové. Chlapce pokřtil o tři dny později ve farním kostele sv. Bartoloměje kooperátor Tomáš Škoda. Za kmotry byli malému Vladimíru Janu Antonínovi, jak zní celé jeho křestní jméno, Jan Wiesner, c. k. berní úředník v Hodoníně, a Kateřina Wiesnerová, vdova po zemřelém Martinu Wiesnerovi, obchodníku v Lukách.⁴ Vladimír Urbánek pocházel ze starého učitelského rodu. Jeho dědeček Jakub Urbánek byl učitelem v Přísece a krátce před svou smrtí v roce 1879 nadučitelem ve Staré Říši. Vladimírova matka Kateřina pocházela z rodiny Martina Wiesnera, kupce v Lukách nad Jihlavou, a učila na obecné škole ruční práce. Otec Antonín se narodil v roce 1865 v Přísece a místo podučitele na obecné škole v Lukách nad Jihlavou, na něž byl v roce 1890 ustanoven, bylo jeho prvním učitelským místem. V roce 1899 byl přeložen na obecnou školu do Batelova, odkud brzy přešel z touhy po samostatné práci do jednotřídky v Jezdovicích. Po plných dvaceti letech neobyčejně plodného pedagogického, spolkového a kulturně uvědomovacího působení v Jezdovicích se vrátil v roce 1922 zpět do Luk. Zde ve své vynikající osvětové a spolkové práci pokračoval, ať jako řídící učitel na obecné škole v letech 1922 - 1927, nebo v době, kdy již byl na odpočinku. Pracoval v So-

kole, byl předsedou osvětové komise a knihovnické rady, členem okresního osvětového sboru, věnoval se také literární činnosti. Sbíral pověsti, napsal řadu vlastivědných článků a v Jihlavských listech otiskl vzpomínky na dobu svých studií.⁵ Když v roce 1938 zemřel, kráčeli již v jeho stopách všichni tři synové: Vladimír jako učitel a osvětový pracovník, Jaroslav jako profesor na reálce v Olomouci a Antonín jako pěstitel stromků v Lukách.

Do školy začal Vladimír Urbánek chodit v roce 1900 v Batelově. První školní rok pro něho začal v sobotu 1. září slavnými službami Božími a zpěvem rakouské národní hymny a skončil 13. července 1901 s nejlepšími známkami, jaké mohl získat.⁶ Byl velmi nadaným žákem a všemi školami prošel s výborným prospěchem. Další ročník již na batelovské obecné škole nedokončil, protože se celá rodina přestěhovala 4. prosince 1901 do nedalekých Jezdovic.⁷ Do jezdovické obecné školy chodil do poloviny července 1905, kdy ukončil 5. ročník a přešel do 1. třídy měšťanské školy v Třešti. Třešťskou měšťanku navštěvoval tři roky a naposledy do ní vkročil 15. července 1908.⁸

Velmi dobré výsledky na měšťanské škole předurčily Vladimíra Urbánka ke studiu na střední škole. Následujících pět let strávil na zemské vyšší reálce v Telči, založené v roce 1852 jako nižší reálka, nejstarší na celé Moravě.⁹ V době jeho studií stál v čele velmi kvalitního profesorského sboru ředitel Karel Jaroslav Maška (1851 - 1916), jeden ze zakladatelů moravské archeologie, člen mnoha vědeckých společností. Do Telče nedojížděl, přestože Jezdovice od ní nejsou příliš vzdáleny a od roku 1898 je spojovala lokální dráha. Po celou dobu studia ve městě bydlel, v prvním školním roce u Josefa Jaroše, c. k. berního úředníka na náměstí Přemysla Otakara II. č. 66, po celá další čtyři léta nad ním měla dozor Marie Náhůnková, bydlící v Tobiáškově ulici č. 144.

Studium na reálce, stejně jako pobyt v Telči, nádherném renesančním městě položeném mezi rybníky a obklopeném krásnou krajinou, ovlivnily mladého vnímavého chlapce na celý život. Zapůsobily příznivě především na jeho estetické citění, které pak vynikajícím způsobem uplatnil ve veškerém svém počínání. Můžeme-li soudit podle prospěchu v jednotlivých letech, tíhnul více k předmětům humanitním, ale problémy mu nečinily ani předměty ostatní.¹⁰ Určité zhoršení prospěchu v posledním ročníku je snad možno vysvětlit tím, že v posledních dvou letech navštěvoval kromě reálky ještě Lidovou malírnu, soukromou odbornou školu, zřízenou místním odborem Národní jednoty pro jihozápadní Moravu v roce 1908. Založili ji František Fromek, profesor kreslení na reálce, a Hynek Janků, učitel na dívčí měšťanské škole. Žáci (většinou děvčata) se v ní učili vyrábět a zdobit porcelánové nádoby a nejrůznější užitkové a ozdobné předměty.¹¹ Studium na reálce zakončil úspěšným složením maturitní zkoušky. Písemné zkoušky skládal ve dnech 9. - 12. června 1913 z českého, francouzského a německého jazyka a z deskriptivní geometrie, k ústní zkoušce si vybral český jazyk.¹² Pětiletý pobyt v Telči pro něho skončil složením zkoušky dospělosti s vyznamenáním 9. července 1913. Tehdy ještě nemohl tušit, že se do Telče po třiceti letech znovu vrátí, tentokrát však za mnohem méně příznivých okolností.

Po maturitě nešel studovat techniku, pro niž reálka žáky připravovala, a jak se také stalo v případě jeho bratra Jaroslava, ani malířskou akademii, po níž už jako chlapec toužil. Místo toho se „z několika příčin“, které však neuvádí, vydal na pedagogickou dráhu.¹⁴ Při výběru působil jistě silný vliv otce, jehož Vladimír následoval jak v profesi, tak v osvětové práci pro kulturní povznesení venkova, a dokonce i v příslušenství ke stejné

politické straně. Aby mohl pracovat jako učitel v národní škole, přihlásil se do ročního speciálního kurzu na českém c. k. Ústavu ku vzdělávání učitelů v Brně, Poříčí 5. Kurz, zahájený v polovině září 1913, skončil dva dny před osudným sarajevským atentátem.¹⁵ Zkouška způsobilosti 10. července 1914 proběhla již v období horečných válečných příprav.

Dne 25. července 1914 požádal Vladimír Urbánek c. k. Okresní školní radu Jihlava - venkov o udělení místa prozatímního učitele na některé ze škol v jihlavském okrese. Byl přidělen jako zatímní učitel na dvoutřídní obecnou školu v Nové Vsi s českým vyučovacím jazykem. Služební slib složil 12. září do rukou okresního hejtmána Karla Ludwiga a o čtyři dny později nastoupil své první učitelské místo. V Nové Vsi však působil jen krátce. Už 26. října 1914 byl povolán jako jednoroční dobrovolník k zeměbranceckému pluku č. 14 v Brně, k němuž příslušel. Nahradil ho jeho spolužák z reálky Vladimír Bláha, zatímní učitel na obecné škole v Radkově. Vojna pro něho skončila naštěstí velmi brzy, neboť byl pro silnou krátkozrakost už po šesti týdnech propuštěn. Od počátku února 1915 začal opět vyučovat v Nové Vsi, avšak opět jen krátkou dobu, protože od 1. května do 15. července zastupoval správce školy na jednotřídní obecné škole v Rácově.¹⁶

První stálé místo získal jako výpomocný učitel na jednotřídní obecné škole v Arnolci, ležícím ve zcela opačném koutě jihlavského okresu, než bylo jeho předchozí působiště. Ve vsi nenašel žádné vhodné bydlení, musel tedy požádat o pomoc předsedu místní školní rady Josefa Kalendu č. 19, který mu ochotně nabídl byt a stravu ve svém domě do doby, než se mohl v říjnu 1916 přestěhovat do velké světnice ve škole se zvláštním vchodem. Od prvního dne, kdy započal s výukou (17. 9. 1915), poznal, v jak svízelné situaci se škola nachází. Učitel Josef Fiala byl povolán k vojsku v první den války, jeho dva nástupci ho vždy v krátké době následovali. Látka zůstala v prvním válečném školním roce nedobrána, úřední knihy nebyly řádně vedeny, nedopsána zůstala i školní kronika. Ve špatném stavu, bez náležité evidence, našel i školní knihovnu. Děti vyučoval na počátku školního roku 1915/16 sedmdesát ve třech odděleních. Docházka do školy byla velmi špatná. Řada dětí měla úlevu od školního vyučování, koncem roku 1915 se ve vsi rozšířila epidemie spalniček, a tak školáci zameškali za celý školní rok plných 30 % výuky.¹⁷

Učitelé měli být na příkaz školských úřadů nápomocni obecním zastupitelstvím při správě obce. Tak také Vladimír Urbánek vypomáhal obci jako písař. Po půl roce přestal funkci kvůli nepatrné odměně 6 K měsíčně vykonávat, a dostal se proto do konfliktu s představiteli obce. Stal se také jednatelem aprovizčního (zásobovacího) výboru, který se však špatně scházel a práce zůstávala většinou na něm. Vyučování bylo často narušováno jeho povinnou účastí v různých soupisových a sbírkových akcích. Přerušenu výuku, někdy i na několik týdnů, se pak snažil nahradit, jak se jen dalo. Zaznamenal také úspěchy v přesvědčování k upsání finančních částek na rakouskou válečnou půjčku.¹⁸ Ve vsi jeho činnosti se již v těchto letech projevuje jeden z jeho osobních rysů: loajalita ke státním a školským úřadům a přesné plnění jejich příkazů.

V Arnolci prožil největší část tíživého válečného období. Jedním z mála světlých bodů se pro něho stalo úspěšné složení zkoušky způsobilosti pro výuku na obecných školách v Brně 25. dubna 1917.¹⁹ Když byl 15. září 1918 přeložen na obecnou školu do Brtnice, odcházel z Arnolce rád. Do nedopsané školní kroniky před svým odchodem napsal, že mu různé povinnosti ve válečné době neumožnily dokončit celou historii jeho tříletého působení „ve zdejší obci a bude tak lépe, neboť nechtíc vnesl by mezi řádky mnoho

stínů, jež kryly zde slunnou pohodu jeho života". Svému nástupci popřál „více vděku a zdaru, než bývá zde zvykem”.²⁰ V Brtnici se nezdržel ani celého půl roku. V polovině února 1919 se přihlásil na schůzi učitelského spolku Jihlavská Budeč v jihlavské Besedě na výzvu okresního školního inspektora Aloise Lhotského na nově zakládanou českou školu v Heleníně u Jihlavy.²¹ Hlavní roli při přestupu hrála touha pracovat v národnostně smíšené obci. Jak se brzy ukázalo, bylo to pro něho neobyčejně šťastné rozhodnutí.

Léta nejšťastnější (1919 - 1937)

Příchodem do Helenína začala pro Vladimíra Urbánka nejlepší etapa jeho života. Obec Helenín (něm. Helenenthal), ležící 2 km východně od města Jihlavy, byla zvláštní obcí. Vznikla a začala se postupně rozrůstat poté, kdy brněnští podnikatelé Friedrich Schmal a Adolf Löw uvedli v roce 1863 do provozu továrnu na výrobu suken postavenou v údolí řeky Jihlavy na místě bývalého mlýna a nedaleko od ní směrem ke státní silnici dali postavit dělnickou kolonii. Helenín, do roku 1923 nazývaný Helenov, byl zpočátku jednou ze tří osad politické obce Handlovy Dvory. Velikostí i významem časem Handlovy Dvory předčil, takže starosta obce sídlil od roku 1919 v Heleníně a od roku 1925 se již celá politická obec nazývala Helenín.²² V obci žilo zpočátku převážně německé obyvatelstvo. Ve prospěch Čechů se poměr změnil poprvé před rokem 1900 a po roce 1918 již české obyvatelstvo zcela jasně převážilo.²³

Rovněž poměry, které v Heleníně panovaly, byly zvláštní. Správa obce byla podřízena továrníku Löwovi, resp. vedení továrny Adolf Löw a syn. V obecních záležitostech rozhodovala firma, vlastníci většinu domů i pozemků. V obecním zastupitelstvu měli většinu zaměstnanci firmy, kteří hájili zájmy zaměstnavatele. Po celou dobu mezi světovými válkami (1919 - 1941) byl starostou Bohumil Koukol, strojmistr v Löwově továrně. Obecní volby v Heleníně většinou neprobíhaly. Poměr mandátů v obecním zastupitelstvu byl mezi Čechy a Němci předem dohodnut a byla sestavena jednotná kandidátka. Na ni se dostali jen lidé vyhovující firmě. Tím byli eliminováni sociální demokraté, kteří měli ve dvacátých letech v obci největší podporu, a ve třicátých letech národní socialisté. Klidný průběh života v obci nejvíce narušovaly občasné, někdy i několikaměsíční výpadky výroby v místní textilce, na jejíž prosperitě byla závislá většina obyvatel. Po nebyvalém rozmachu výroby v době 1. světové války došlo po rozpadu monarchie ke ztrátě trhů a k potížím s odbytem. Majitelé proto helenínský závod v roce 1931 definitivně uzavřeli a sídlo firmy přenesli do pobočného závodu v nedalekém Malém Beranově.

Děti z německých i českých rodin chodily od roku 1873 do německé školy v Heleníně č. 37, zřízené a udržované továrníkem Adolfem Löwem. Po vzniku samostatné Československé republiky se začalo české obyvatelstvo domáhat české školy. Při projednávání této žádosti na schůzi místní školní rady 10. února 1919 uznal její předseda, továrník Karel Löw, její opodstatnění a prohlásil, že postaví pro českou školu novou budovu na své náklady. Česká trojtřídní škola zahájila vyučování již 28. února ve společné budově se školou německou.²⁴ Ke stavbě nové české školy nikdy nedošlo. Zůstala i napříště ve staré školní budově, kde jí uvolnila prostory i škola německá, přestěhovaná v roce 1927 do domku č. 31 v tovární kolonii. Od poloviny listopadu téhož roku se v budově tísnila i měšťanská škola s českým vyučovacím jazykem, zřízená výnosem ministerstva školství a národní osvěty z 2. října 1926. Ředitelství obou škol bylo společné.²⁵

Narychlo sestavený učitelský sbor začal vyučovat v neúplné sestavě. Zatímním správcem školy byl jmenován Josef Široký, učitel v Kněžicích, zatímním učitelem Vladimír Urbánek, zatímní učitelkou ručních prací Květuše Havlová z Cejle. Katolické náboženství docházel vyučovat P. Isfríd Kuba, kaplan u sv. Jakuba v Jihlavě. Třetí učitelské místo zůstalo až do konce školního roku neobsazeno, proto musel Vladimír Urbánek vyučovat v I. a II. třídě polodenně.²⁶ U většiny ze 142 žáků se s přechodem z německé školy do české vyskytly značné potíže, hlavně při výuce mateřského jazyka. U některých žáků se projevily i několik let.²⁷

Josef Široký se na místě ředitele dlouho neudržel. Nevedl řádný osobní život a přátelil se s dělníky smýšlejícími krajně levicově, jejichž názory sdílel. Byl podporován některými místními lidmi a spolkem Jihlavská Budeč, proti němu stála většina obce s továrníkem Löwem a školské úřady. Vladimír Urbánek, který znal dobře příčiny sporu, se přiklonil k druhé straně. Josef Široký byl z Helenína odvolán a od začátku listopadu 1920 se stal ředitelem Jan Talpa, učitel v Panské Lhotě. S příchodem nového ředitele získal Vladimír Urbánek definitivu.²⁸

V Heleníně rozvinul Urbánek bohatou mimoškolní činnost. Již po několika týdnech se objevil v týdeníku Jihlavské listy jeho první, dvoudílný článek Kultura a umění, jehož název napovídá, co se stane jeho celoživotním zájmem.²⁹ Jeho články, zprávy a fejetony byly natolik kvalitní, že byl redakcí na začátku roku 1922 přizván, aby se stal jejím spolupracovníkem.³⁰ Od té doby se frekvence jeho příspěvků několikanásobně zintenzivnila a jeho úsilí o zlepšení úrovně Jihlavských listů bylo po roce a půl odměněno udělením povolení k činnosti žurnalistické a redaktorské.³¹ Vladimír Urbánek byl neobyčejně pilný autor. Jeho články můžeme najít prakticky v každém čísle, často na první straně, kterou stačil někdy pokrýt celou sám. Obdivuhodná je i žánrová pestrost: psal články, komentáře, polemiky, krátké zprávy, fejetony, básně, recenze knih a divadelních představení atd. Jeho přičiněním dosáhly Jihlavské listy ve dvacátých a třicátých letech vynikající obsahové i typografické úrovně a jsou čtivé i v dnešní době. Jeho práce na poli žurnalistickém byla náležitě oceněna, když byl v roce 1925 požádán, aby se stal zpravodajem České tiskové kanceláře. Tuto práci pak vykonával až do roku 1945 s přestávkou v letech 1937 - 1940.

Některé své články Vladimír Urbánek zasílal i do redakcí jiných jihlavských nebo i mimojihlavských novin a časopisů. Často se objevovaly v Zájmech venkova, týdeníku Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu, do níž v roce 1922 vstoupil. Politickou kariéru v ní však nehledal. Právě naopak, ve svých komentářích na stránkách Jihlavských listů tvrdě kritizoval současný přepolitizovaný život a rozhádanost českých politických stran.³² Zvláště v období před volbami v roce 1923 apeloval na české politické strany, hlavně v národnostně smíšených obcích, aby postavily jednotné kandidátky, a zdůraznil, že „*vnitřní zájem obcí vyžaduje, aby obecní volby se neděly pod hesly stranických zájmů*“.³³ Ačkoli byl členem politické strany, svým založením byl člověk nepolitický. Jeho politikou byla kultura a osvěta. Na stránkách novin kritizoval rovněž klerikalismus a vypjatý nacionalismus, který byl v národnostně smíšené Jihlavě a jejím okolí vážným problémem a překážkou klidného vývoje střední části Vysočiny. Vyslovoval se pro smírné soužití českého a německého obyvatelstva v národnostně smíšených oblastech a vyzýval ke vzájemné toleranci.³⁴ Proto často kritizoval některé nacionalisticky vyhrčené články nejdůležitějších novin jihlavských Němců Mährischer Grenzbote za to,

že tvrdě odmítly některé jeho články, a nazval je „zjev destruktivní“.³⁵ Neváhal se naopak vyjádřit pochvalně, jestliže tytéž noviny reagovaly na některý článek v Jihlavských listech slušným a věcným tónem, tedy stejně, jako se vyjadřoval on sám.³⁶ Hlavním rysem jeho článků je nadhled, tolerance a smířlivost. Jen v případě tragických a odsouzeníhodných situací, jako byl třeba atentát na ministra financí Rašina, napsal komentář hodně ostrým perem.³⁷ Stejně tvrdě odsoudil členy jihlavského městského zastupitelstva z řad Komunistické strany Československa, když po vydání zákona na ochranu republiky, jehož vyhlášení bylo reakcí na atentát, vyvolali na radnici hlasování o rezoluci proti tomuto zákonu.³⁸ Násilí a extrémů všeho druhu mu byly bytostně cizí.

Nejzáslušnější byla Urbánkova práce osvětová, zaměřená především na venkov a obce se smíšeným česko-německým obyvatelstvem. Dobře si uvědomoval nízkou úroveň venkova a věřil, že zároveň s kulturním povznesením vesnických obyvatel se zvýší vzájemná tolerance mezi oběma národnostmi. O osvětové práci nejen psal, ale aktivně se do ní významným způsobem sám zapojil. Pro lepší organizaci a koordinaci osvětové práce na venkově byl 29. ledna 1920 v Jihlavě založen Osvětový sbor pro soudní okres jihlavský. Dne 25. září 1921 bylo zvoleno nové vedení sboru. V jeho čele stanul jako předseda Jan Talpa, jednatelem byl zvolen Vladimír Urbánek.³⁹ Nástupem nového vedení začala skvělá éra osvětové činnosti v jihlavském okrese.⁴⁰

Vedle zájmu o kulturu a umění Vladimír Urbánek nezanedbával ani vlastní uměleckou tvorbu, pro níž si v Heleníně zřídil krátce po svém příchodu umělecký ateliér. Vedle malování obrazů se specializoval na výzdobu divadelních kulis.⁴¹ Sledoval činnost obdobného ateliéru, založeného jeho učitelem v Lidové malírně Hynkem Janků, od roku 1920 ředitelem dívčí měšťanské školy v Jihlavě, spolupráce však byla přerušena předčasnou smrtí Hynka Janků 22. července 1922.⁴² Vladimír Urbánek neuměl jen kreslit a malovat, nýbrž byl všestranně umělecky nadaný. Uměl hrát na několik hudebních nástrojů, zpívat, příležitostně také skládal básně. Jednu z nich věnoval své nastávající, Anežce, rozené Untersanderové.⁴³

Anežka Untersanderová se narodila 17. února 1898 v Ivančicích. Byla dcerou Ferdinanda Untersandera (1853 - 1937), četnického strážmistra v. v., rodáka ze Slavkova u Brna, a Kateřiny Untersanderové, rozené Škodové. Její otec působil v letech 1898 - 1920 v Löwově továrně jako správce nemocenské pokladny a zároveň byl dlouholetým členem a jednatelem továrního hasičského sboru.⁴⁴ Jeho dva synové, Antonín a Rudolf, byli aktivními důstojníky rakouské armády a padli v prvních letech 1. světové války na východní frontě.⁴⁵ Untersanderovi bydleli na Člunku, samotě vzdálené asi půl kilometru od Helenína. Jednopochoďový prostorný dům č. 46 se zahradou patřil továrníku Löwovi a bydlelo v něm několik rodin zaměstnanců továrny. Anežka Untersanderová pracovala jako úřednice na helenínské poště.⁴⁶ Byla to velmi inteligentní a společenská mladá žena. Za zmínku stojí, že byla jednou z prvních řidiček na Jihlavsku. Od roku 1931 byla majitelkou osobního automobilu značky Škoda 430.

Vladimír Urbánek a Anežka Untersanderová uzavřeli civilní sňatek 25. srpna 1923 u Okresní správy politické v Jihlavě, neboť již nebyli členy římskokatolické církve.⁴⁷ Vladimír Urbánek vystoupil koncem listopadu 1918,⁴⁸ jeho manželka opustila řady katolické církve krátce před sňatkem.⁴⁹ U příležitosti sňatku věnovali novomanželé určitou finanční částku Okresní péči o mládež v Jihlavě.⁵⁰ Po svatbě bydleli v bytě v budově školy, který Vladimír Urbánek obýval už od svého příchodu do Helenína. V první polovině

roku 1927 se přestěhovali na Člunek.⁵¹ Zde se jim 8. května 1932 narodilo jejich jediné dítě, dcera Malvína.⁵²

Po zřízení měšťanské školy v Heleníně byl ředitel obecné školy Jan Talpa odvolán a novým, zatímčím ředitelem obou škol byl od 1. prosince 1926 ustanoven Jindřich Všeticka, dosavadní učitel chlapecké měšťanské školy v Jihlavě.⁵³ Vztah mezi Vladimírem Urbánkem a novým ředitelem nebyl tak dobrý jako s bývalým představeným. Ze zápisů Jindřicha Všeticky ve školní kronice lze vysledovat, že Vladimíru Urbánkovi vyčítal malou angažovanost ve prospěch školy.⁵⁴ K dalším členům v učitelském sboru patřil v letech 1923 - 1929 již zmíněný spolužák z reálky Vladimír Bláha nebo od roku 1927 František Háva, sběratel horáckých písniček.⁵⁵ V letech 1928 - 1934 se ve škole setkával s učitelkou Alžbětou Malou-Vidlákovou, zabývající se z jeho popudu národopisem a sběrem lidových pověstí.⁵⁶ I z tohoto stručného výčtu je zřejmé, že na helenínské škole vyučoval mezi válkami velmi dobrý učitelství sbor, vyvíjející bohatou mimoškolní činnost.⁵⁷

Nejrozsáhlejší a nejvýznamnější mimoškolní činnost ovšem vyvíjel Vladimír Urbánek. Byl členem několika spolků nebo společností, řadou funkcí byl pověřen v domovské obci. Už v počátcích své učitelské dráhy vstoupil do učitelského spolku Jihlavská Budeč, v roce 1922 do Turistického klubu Čerínec v Jihlavě a v roce 1934 do Národopisné společnosti Československé v Praze. O jeho práci v osvětovém sboru jsme se již zmínili. V Heleníně byl od roku 1920 členem místní osvětové komise, od roku 1921 členem místní školní rady, od roku 1922 členem letopisecké komise a od roku 1923 jednatelem knihovny rady obecní knihovny. Velké množství povinností mu přibývalo v roce 1927, kdy byl poprvé zvolen do obecního zastupitelstva a do obecní rady jako první radní, zároveň se stal členem finanční komise a obecním kronikářem. V roce 1929 se stal místopředsedou Konsumního spolku v Heleníně, v roce 1930 členem a o rok později jednatelem rodičovského sdružení. S funkcí jednatele se potkával nejčastěji, neboť ještě v tomtéž roce byl zvolen do této funkce v místní osvětové komisi a v místní organizaci Národní jednoty pro jihozápadní Moravu. Kromě výše uvedeného býval okresním úřadem pověřován prací ve volebních komisích a obecním zastupitelstvem býval ve třicátých letech často zvolen do různých dočasných výborů a komisí.⁵⁸ Nejvyššího místa v hierarchii obecní samosprávy dosáhl v letech 1932 - 1937 jako náměstek starosty Bohumila Koukola.⁵⁹

Z bohatého výčtu funkcí zastávaných v Heleníně je zřejmé, že se Urbánek těšil na prosté důvěře továrníka Karla Löwa a vedení jeho firmy. Velkou měrou k tomu přispěla náhoda. Jednoho dne, bylo to zřejmě v prvních letech po nástupu na helenínskou školu, narazil na procházce spolu s nějakým svým známým na továrníka Löwa ohrožovaného skupinou dělníků. Urbánek se do sporu vložil a podařilo se mu jej urovnat. Od té doby byl u továrníka Löwa oblíben a býval občas zván k Löwovým do společnosti. Vedení továrny pomáhal koncipovat nebo překládat většinu českých podání, továrníkem Löwem býval volán na porady v různých záležitostech, zvláště pokud se dotýkaly národnostních vztahů v obci. Do Löwova domu přicházel také proto, aby učil jeho manželku Almu česky. Dobrý vztah byl vzájemný. Ze strany Vladimíra Urbánka je zcela zřetelně patrný na stránkách konceptu pamětní knihy obce, předaném obecnímu zastupitelstvu v roce 1935. Hodně místa je v něm věnováno historii Löwových textilních podniků a patřičně jsou vyzvednuty Löwovy zásluhy o rozvoj obce. Koncept kroniky celkově vyznívá jako apoteóza továrníka Karla Löwa.⁶⁰ Svou přízeň projevil továrník Urbánkovým také pronájmem

domu č. 46 na Člunku v roce 1927, který po poradě s advokátem dr. Chlumem přijali.⁶¹ V celém prostorném domě bydleli koncem roku 1927 už jen manželé Urbánkovi, Ferdinand Untersander a Marie Hofmanová, Anežčina předčasně ovdovělá starší sestra.⁶²

Karel Löw požíval u většiny helenínských obyvatel velké úcty. Obecní zastupitelstvo se proto v předvečer jeho 80. narozenin rozhodlo jmenovat ho prvním čestným občanem obce Helenína. Vladimír Urbánek navrhl text slavnostní adresy a nejkrásněji vyhotovený exemplář svázaný v kůži a zdobený zlatem byl předán továrníku Löwovi.⁶³ Ze zbylých čtyř čestných diplomů si jeden ponechal autor textu, jeden byl uložen v obecním archivu.⁶⁴ Přínos Karla Löwa pro rozvoj textilního průmyslu vyzvedl Vladimír Urbánek na stránkách Jihlavských listů.⁶⁵ Továrník Löw trpěl koncem svého života vleklou plicní chorobou a zemřel za necelý rok po oslavě svých osmdesátin dne 19. dubna 1930.⁶⁶ Několik dní před svou smrtí si k sobě zavolal své nejbližší přátele, mezi nimi i manžele Urbánkovi, a úředníky své továrny, aby se s nimi rozloučil. Po jeho smrti vzdalo čest jeho památce obecní zastupitelstvo na mimořádné schůzi, na níž ocenili zásluhy zemřelého o rozvoj obce starosta Bohumil Koukol a první radní Vladimír Urbánek.⁶⁷ Ten také věnoval k uctění památky Karla Löwa finanční částku 200 Kč Masarykově lize proti tuberkulóze.⁶⁸ Po Löwově smrti zdědily textilní podniky jeho tři dcery. S nimi již Vladimír Urbánek kontakty neudržoval a objevoval se v jejich domě velmi zřídka.

Třicátá léta Vladimíru Urbánkovi rychle ubíhala v pilné práci. Činnosti v redakci Jihlavských listů, v okresním osvětovém sboru a v obecním zastupitelstvu obětoval veškerý volný čas, o domácnost se starala jeho žena společně se svojí sestrou. Přišel srpen roku 1937 a s ním něco, co Urbánek naprosto neočekával. Výnosem ministerstva školství a národní osvěty z 28. srpna byl přeložen bez jakéhokoliv vysvětlení na obecnou školu v Horním Růžodolu u Liberce!⁶⁹ Nejšťastnější období jeho života skončilo.

Léta hledání (1937 - 1945)

Horní Růžodol, od roku 1939 součást Liberce, byl v roce 1925 povýšen na město. Mezi válkami v něm žilo smíšené česko-německé obyvatelstvo. V roce 1930 bylo napočítáno více než šest a půl tisíce obyvatel, z nichž se 52 % přihlásilo k národnosti české a 42 % k národnosti německé. Češi i Němci měli ve městě své vlastní školství.

Na státní obecnou školu s československým vyučovacím jazykem nastoupil Vladimír Urbánek v prvních dnech měsíce září. Oficiální důvody svého přeložení se nikdy nedověděl. Ministerstvo školství a národní osvěty mu na jeho žádost o vysvětlení neodpovědělo, na inspektorátu národních škol v Liberci mu bylo sděleno, že se mu žádné odpovědi nedostane. Vyjádření úřadů však nepotřeboval. Ještě před odchodem z Helenína zjistil, že o přeložení se postaral jeden jeho velmi dobrý přítel, kterému před lety vícekrát významným způsobem pomohl. Onen přítel pojal neodůvodněné podezření, že Vladimír Urbánek je ve spojení s jedním jeho příbuzným, s nímž on žije v poslední době v nepřátelství. Větší roli však asi hrály důvody politické, přesněji neúspěšná snaha přimět Vladimíra Urbánka k přestupu od republikánů k národním socialistům, tj. do strany ministra školství dr. Emila Frankeho. Po přeložení na druhý konec republiky byla přerušena veškerá jeho záslužná práce redaktorská, národní a osvětová a skončila rovněž jeho účast v obecní radě a komisích. Odvolání z helenínské školy pociťoval jako nespravedlnost a nevděk.

Do Horního Růžodolu se zpočátku přestěhovala celá rodina. Po dvou měsících se Urbánkova žena s dcerou vrátila zpět do Helenína a za svým manželem, bydlícím v novém působišti v podnájmu u paní Podlipné č. 182, přijížděla na krátké návštěvy.⁷⁰ Ze složitě osobní situace vysvobozovala Vladimíra Urbánka práce. Pokračoval v té době intenzivně v ilustrování románu pelhřimovského kněze Františka Bernarda Vaňka Na krásné samotě, které započal už v Heleníně. Román, vydaný počátkem roku 1938 nakladatelstvím Emila Šprongla v Pelhřimově, vzbudil mimořádnou pozornost čtenářů i kritiky a musel být v krátké době vydán ještě dvakrát.⁷¹ V roce 1939 byl vyznamenán cenou České akademie věd a umění a Duchovní akademie české.⁷² Líčí život chudých a poutivých drobných českých lidí v kraji kolem Křemešniku na Pelhřimovsku a povzbuzuje národní cítění v době pro český národ velmi složité. Vladimír Urbánek přistoupil k ilustrování románu, protože ho zaujal, když vycházel na pokračování v pelhřimovském Týdeníku z Českomoravské vysočiny, a protože Křemešník, poutní místo s kostelíkem Nejsvětější Trojice na vrcholu, s jeho dalekými a malebnými výhledy sám dobře znal. Osobní seznámení s autorem mělo pro něho velký význam a byl to hlavně vliv Františka Bernarda Vaňka, vlastenecky založeného kněze a vzácného člověka, který ho přiměl k návratu do katolické církve, což dokládá oznámení farního úřadu v Rochlici u Liberce.⁷³

S novou životní situací se Urbánek brzy vyrovnal. Stejně jako dříve žil se svou rodinou kulturním životem, podnikali společné turistické výpravy do Jizerských hor. Pro tak společenského a vlastenecky zapáleného člověka nebyl problém najít si nové přátele. Scházel se společně se svým řídícím učitelem Františkem Vajsem a několika českými učiteli v nádražní restauraci v Liberci a hlavním tématem rozhovorů byla neustále se zostrující politická situace.⁷⁴ Ta také zapříčinila, že liberecká epizoda v jeho životě netrvala příliš dlouho. Po podpisu mnichovské dohody bylo Liberecko obsazeno německým vojskem, před jehož příchodem odešel Urbánek zpět do Helenína.

Po návratu nemohl nějaký čas najít učitelské místo, protože vnitrozemí bylo zaplaveno uprchlíky z obsazeného pohraničí a učitelů byl nadbytek. Teprve v únoru 1939 byl ustanoven jako zatímní učitel na II. obecné škole chlapecké v Třebíči v Hasskově ulici.⁷⁵ V Třebíči, kde ho zastihla německá okupace, vyučoval do konce školního roku a v září nastoupil jako zatímní odborný učitel na měšťanskou školu ve svém rodišti Lukách nad Jihlavou, kde stále žila jeho matka a nejmladší bratr Antonín. K výuce na měšťanské škole ho opravňovalo úspěšné složení zkoušky způsobilosti pro měšťanské školy 30. listopadu 1938 v Českých Budějovicích.

Po návratu do Helenína Vladimír Urbánek znovu navázal přerušené osobní a pracovní kontakty. Díky své spolupráci s Františkem Bernardem Vaňkem se zúčastňoval společně se svou manželkou setkání s jeho přáteli v Pelhřimově. Společnost se scházela v dřevěném domku v děkanské zahradě od roku 1937, hlavně však v letech 1939 - 1942. Vedle hostitele patřili k nejvýznamnějším návštěvníkům bývalý guvernér Národní banky dr. Vilém Pospíšil,⁷⁶ majitel tiskárny Emil Šprongl, ředitel pelhřimovského reálného gymnázia dr. Karel Jun, profesor téhož gymnázia Jan Fried, s nímž se znal Urbánek již z jeho dřívějšího působení v Jihlavě,⁷⁷ přicházeli sem i někteří další profesori z Pelhřimova a jiné osoby.

Do redakce Jihlavských listů se však Urbánek nevrátil a po březnu 1939 do nich téměř nepsal, protože mu nevyhovovala proněmecká linie nastolená redaktorem Pavlem Kyprem. V redakci vypomohl jen v době Kyprova zatčení od konce května do začátku listo-

padu 1939. Byl o to požádán správcem tiskárny Novina Rudolfem Saturkou, pověřeným vedením Jihlavských listů po dobu Kyprovy nepřítomnosti. Vladimír Urbánek žádosti vyhověl a po poradě s děkanem Vaňkem, jihlavským okresním školním inspektorem Josefem Dolenským a jinými přáteli vtiskl týdeníku vlastní tvář. Za jeho vedení redakce se z Jihlavských listů staly noviny ryze české, snažící se čerpat morální posilu pro český národ návratem do minulosti. Po Kyprově propuštění se opět stáhl do pozadí a redigování se opět ujal po Kyprově odchodu do Prahy počátkem prosince 1939. Vytrval v něm až do zastavení listu vládním komisařem města Jihlavy dr. Leo Engelmannem v březnu 1941. Po zákazu Jihlavských listů už do jiných novin nepsal, ačkoli měl nabídky od několika redakcí, i mimojihlavských. Dále zůstal už jen spolupracovníkem ČTK, poté co mu byla v září 1940 příslušnost ke sboru zpravodajů ČTK obnovena.

Vladimír Urbánek nepřestal aktivně působit na veřejnosti ani v době okupace. I nadále zastával funkci jednatele v okresním osvětovém sboru a na žádost některých svých známých přijal členství v některých spolcích. Byl přesvědčen, že českému národu nejvíce prospěje aktivní přístup k nové politické situaci. Zřetelně to vyplývá z článku věnovaném MUDr. Leopoldu Fritzovi (1813 - 1895), vůdčí osobnosti jihlavských Čechů, uznávaném jak Čechy, tak Němci. Píše o něm: „*S nejlepšími osobními i odbornými kvalitami, s jemným taktem, bez falše a panovačnosti, v dobré shodě s každým - dosáhne i za nejobtížnějších životních podmínek nejskvělejších úspěchů.*” A v závěrečných slovech vyzývá čtenáře k zamyšlení: „*Zpytujeme svědomí, zda v minulých dvaceti létech šlo se v Jihlavě vždycky - jeho stopou!*”⁷⁸ Na výzvu kapitána Karla Urbana vstoupil do Spolku pro spolupráci s Němci a v letech 1939 - 1940 v něm vykonával funkci jednatele. Spolek však nevyvíjel žádnou činnost, omezoval se pouze na nábor nových členů a byl brzy rozpuštěn.⁷⁹

Vladimír Urbánek se zapojil rovněž do práce v okresním výboru Národního souručenství.⁸⁰ Hlavní náplní činnosti Národního souručenství se měla stát kulturní a osvětová práce zformulovaná do Kulturního programu Horácka, který měl vést k povznesení horáckého kraje.⁸¹ Tento program Urbánek nejen vypracoval, ale hlavně ho sám naplňoval. Na stránkách horáckého regionálního tisku uveřejnil řadu velmi cenných národopisných studií o lidové písni, lidové architektuře a o lidové kultuře vůbec. Vlastním nákladem také vydal několik samostatných drobných spisků. Spolupracoval v této době s muzejním a vlastivědným pracovníkem Josefem Františkem Svobodou a dalšími znalci lidové kultury. Horácký kraj rovněž propagoval ve svých vystoupeních v brněnském rozhlasu. Vlastní píli se vypracoval v nejlepšího regionálního znalce Horácka a díky této bohaté činnosti se jeho jméno objevilo i v Ottově slovníku naučném nové doby.⁸² Jeho počínání samozřejmě neuniklo pozornosti německých úřadů. Jednoho dne byl pozván do jihlavské služebny gestapa, kde mu bylo vyhrožováno kvůli jeho národopisné práci a také kvůli článku o židovské rodině Hitlerových v Polné v 17. - 19. století.⁸³

Po velkém úspěchu románu Na krásné samotě přistoupil Vladimír Urbánek v květnu 1942 k ilustrování jiného Vaňkova románu Na srdci. Kniha byla v tomtéž roce vydána, ale děkan Vaněk se z ní těšit nemohl. Pro některé své vlastenecké výroky pronesené z kazatelny byl udán, 3. června 1942 zatčen a uvězněn v koncentračním táboře Dachau. Urbánkovi se snažili pomoci mu alespoň zasíláním balíčků s potravinami. V Dachau František Bernard Vaněk po nelidském zacházení 1. dubna 1943 dočrpěl. Jeho smrt znamenala pro Vladimíra Urbánka značnou ztrátu. Zemřel jemu velmi blízký člověk, který byl přítomen pro jeho rodinu významným okamžikům, jako byl křest dcery v roce 1936 na Kře-

mešníku nebo církevní sňatek po návratu obou manželů do katolické církve 10. října 1940 tamtéž.

Při inspekci na měšťanské škole v Lukách v roce 1941 poznal Vladimíra Urbánka zemský školní inspektor dr. Rozhold. Dal si předložit jeho poslední knižní práce a navrhl mu, aby se po složení příslušné zkoušky ucházel o inspektorské místo. Vladimír Urbánek návrh přijal, po skončení školního roku 1941/42 z loucké školy odešel a od 1. července nastoupil na Okresním školním výboru v Jihlavě jako tajemník okresního školního inspektora Josefa Dolenského.⁸⁴ V září 1942 složil zkoušku z německého jazyka před komisí, jíž předsedal německý okresní školní inspektor Ignaz Göth. Na kurzu ve Křtinách se seznámil se zemským školním radou Schatkem a jeho přičiněním byl jmenován výnosem presidia české Zemské školní rady v Brně ze 7. října 1942 okresním školním inspektorem v Telči.⁸⁵ Jmenován byl na základě znalosti němčiny a své dosavadní kvalifikace, inspektorskou zkoušku složil až o rok později. Místo přijal hlavně nebo aspoň zčásti proto, aby se pokusil obnovit Lidovou malířnu, ochromenou ve válečných letech.

Telč se stala od 1. listopadu 1940 sídlem okresního úřadu pro severní část politického okresu Dačice, nespádající do německého záboru po Mnichovu, pro více obcí ze zrušeného okresu Jindřichův Hradec a pro soudní okres Třešť.⁸⁶ Spolu s ostatními úřady s okresní kompetencí se do Telče přesunul i okresní školní výbor, přejmenovaný v dubnu 1943 na školský úřad. Umístěn byl ve dvou místnostech v budově fary. V čele dvanáctičlenného školního výboru stál okresní hejtman, dozor nad školstvím prováděli dva okresní inspektoři. Vladimír Urbánek byl pověřen službou ve druhém, severním dohledacím obvodu, ohraničeném z jižní strany silnicí Strmilov - Telč - Stará Říše.⁸⁷ Na začátku roku 1943 působilo v jeho obvodu 5 hlavních škol s 31 třídami a 52 národních škol s 98 třídami. Vyučovalo na nich 178 učitelů. Od počátku června 1944 byl ještě navíc jmenován prozatímním ředitelem hlavní školy a dívčí národní školy v Telči.⁸⁸ V Telči bydlel ve skromném podnájmu v domě č. 176, odloučen od své rodiny.

Urbánkovo působení v Telči v době po tzv. heydrichiádě bylo velmi obtížné. Na jedné straně byl povinen plnit nařízení školských úřadů, na druhé straně považoval za svou povinnost pomáhat učitelům, jak nejlépe dovedl. Snažil se chránit je před pracovním nasazením, přespočetným zajišťoval pracovní místa, musel řešit několik udavačských afér. Udavačů z řad učitelů, kteří působili nesváry mezi kolegy a byli pro své okolí nebezpeční, se snažil zbavovat odesláním ze svého obvodu jinam nebo do pracovního nasazení v Pardubicích. Učitelé jemu svěřeni v něm měli velkou oporu a důvěru získal i u učitelů prvního obvodu, protože jeho kolega, inspektor František Krčál, s nímž sdílel stejnou kancelář, se řešení nepříjemných problémů vyhýbal a v úřadě se příliš nezdržoval.

I v Telči se Vladimír Urbánek zapojil do osvětové činnosti. Jako bývalý osvětový referent byl získán pro práci ve Veřejné osvětové službě organizované ministrem školství a národní osvěty Emanuelem Moravcem. Přednášky však skončily už v roce 1943, poté co Vladimír Urbánek nechal vytisknout pro přednášku řečníka z Prahy plakát se špatným datem a akce se nekonala. Další pak již nebyly organizovány. Práci kanceláře Veřejné osvětové služby proměnil v půjčovnu krátkých filmů s naučným obsahem. Počet protibolševických projevů v okrese, stanovený nadřízenými úřady v roce 1944 na padesát, snížil na pouhých šest, z nichž se ještě dva nezdařily. Od dalších pokusů pak bylo upuštěno.

Také na Telčsku pokračoval ve svém studiu lidové kultury. Učitele a žáky vyzval ke sběru lidových pověstí a vyprávění, zahájil rovněž sběr různých detailů lidové architektury. Zabýval se intenzivně sběrem lidových písní. Ve školách svého okresu podporoval zpěv českých lidových písní a vyzýval učitele k organizování soutěží, koncertů a akademií. Šel dokonce tak daleko, že povolal z pracovního nasazení učitele Mátla z obvodu inspektora Krčála, výborného dirigenta dětského pěveckého sboru, aby mohl dále rozvíjet hudební činnost v Telči, a dal za něho náhradou jiného učitele ze svého obvodu.

Květen 1945 přinesl okupované zemi svobodu, Vladimíru Urbánkovi ji naopak vzal. Nastala další etapa v jeho životě, ještě těžší, než byla ta právě skončená.

Léta nejtěžší (1945 - 1954)

Už dva dny po osvobození, dne 11. května 1945, byl Vladimír Urbánek na příkaz Okresního národního výboru v Dačicích v Telči zadržen a převezen do vyšetřovací vazby Krajského soudu v Jihlavě. Důvodem byla spolupráce s Němci. O jeho zatčení rozhodla i Okresní národní rada v Jihlavě 21. května 1945.⁸⁹ Okresní školní výbor v Dačicích jeho jmenování okresním školním inspektorem zrušil, odvolal ho i z místa zatímního ředitele měšťanské školy v Telči a ustanovil ho počínaje 1. červnem 1945 definitivním učitelem na obecné škole v Olšanech poblíž Telče.⁹⁰ Jmenování však bylo věci jen formální, neboť na toto místo nikdy nenastoupil.

Vyšetřování trvalo velmi dlouhou dobu a není možné podrobně popisovat jeho průběh.⁹¹ Byla vyslechnuta řada svědků, jejichž výpovědi se od sebe značně liší. Někteří vypovídali o Urbánkově smíření se s německou okupací a o otevřeném postoji k Říši. Jeho názory na politickou situaci v době okupace zřejmě vystihl jeho kolega inspektor Krčál, který vypověděl: „*Jeho politický postoj byl aktivistický, t.j. přijímal pro svoji osobu skutečnost včlenění českých zemí do německé říše jako oprávněnou geologickou, hospodářskou a politickou nutnost, jež je v zájmu a pro lepší budoucnost českého lidu.*“⁹² Je hořkou ironií, že František Krčál Vladimíru Urbánkovi svou výpověď přitížil, přestože ten za něho převzal řadu nepříjemných povinností. Nezamlčel však, že ve dvou udavačských aférách se Vladimír Urbánek učitelů zastal a vyšetřování vedl takovým způsobem, že v jednom případě bylo od potrestání upuštěno a ve druhém byl uložen jen mírný trest spočívající ve srážce z platu. Jednalo se přitom v obou případech o ostré protiněmecké výroky. Někteří učitelé, když se dověděli o Urbánkově zatčení, sami zaslali dopis na jeho podporu. Urbánek sám sepsal podrobnou zprávu o svých činech ve prospěch učitelstva i osob z mimoučitelských kruhů.⁹³

František Krčál rovněž vypověděl o Urbánkových stycích s německými úřady, kterým podával telefonické zprávy. Nedokázal však udat, čeho se telefonáty týkaly, protože nerozuměl německy. Vladimír Urbánek styky s německými úřady nepopíral, uváděl však, že z titulu své funkce okresního školního inspektora byl povinen na dotazy úřadů odpovídat. Naopak, svých známostí, hlavně s úředníkem jihlavského Sicherheitsdienstu Veselým, využíval k intervencím ve prospěch českých lidí. Prostřednictvím Veselého si troufal dostat na svobodu i zatčeného kněze Vaňka, kdyby v koncentračním táboře nezemřel.⁹⁴ Na svou obranu proti nařčení z kolaborace sepsal Urbánek obširnou, desetistránkovou zprávu.⁹⁵ Proti obvinění ze zavádění pozdravu zdviženou pravicí uvedl, že tento pozdrav byl úřady nařízen a vyžadoval ho pouze na telčských školách z opatrnosti před

německými úředníky a německými školními inspektory.⁹⁶ Z některých svědeckých výpovědí je zřetelné, že jejich původci podlehli poněkud hysterickému poválečnému honu na kolaboranty a neoprávněně Vladimíra Urbánka obviňovali z činů, které zcela jistě neprovedl.⁹⁷ Výpovědi svědků se také liší podle toho, jaký osobní vztah panoval mezi svědkem a obviněným.

V březnu 1946 navrhl veřejný žalobce u Mimořádného lidového soudu v Jihlavě předsedovi téhož soudu, aby bylo proti Vladimíru Urbánkovi zavedeno řízení podle tzv. retribučního dekretu.⁹⁸ Hlavní přelíčení se konalo až 29. listopadu 1946. Již z tohoto velkého časového odstupu od zatčení je zřejmé, že to byl nejednoznačný případ. Soud uznal Vladimíra Urbánka vinným podle § 3, odst. 1 a § 6, odst. 1 retribučního dekretu a v poměru hlasů 3 : 2 se vyslovil pro trest tři roky odnětí svobody nepodmíněně a k propadnutí jedné třetiny jeho majetku ve prospěch státu.⁹⁹ Vladimír Urbánek se však necítil vinen a zaslal v lednu 1947 žádost prezidentu republiky o obnovení trestního řízení cestou milosti. Žádost podrobně zdůvodnil.¹⁰⁰ Po uplynutí dvou třetin trestu byl 11. května 1947 z věznic Krajského soudu v Jihlavě pro vzorné chování propuštěn.¹⁰¹ I nadále však usiloval o revizi procesu a shromažďoval důkazy o své nevině.

Po propuštění Urbánek odjel do Jablonce nad Nisou, kde pracoval u firmy Svoboda. V listopadu 1947 se vrátil do Helenína a našel si práci jako úředník u firmy Lama v Jihlavě na Masarykově náměstí č. 16, zabývající se výrobou hraček a uměleckých předmětů.¹⁰² Na jaře 1948 pracoval jako litograf ve Staré Roli u Karlových Varů. Zajišťoval tam chod keramické firmy po odbornících německé národnosti, odsunovaných do Německa.¹⁰³ V létě byl zaměstnán jako návrhář v Thunské továrně na porcelán v Hradištku u Štěchovic. V polovině září 1948 se vrátil zpět do Helenína.¹⁰⁴

Revize svého procesu se Vladimír Urbánek dočkal, bohužel však již za změněných společenských podmínek a po vydání zákona č. 33/1948 Sb. z. a n.¹⁰⁵ Hlavní přelíčení se konalo 24. září 1948. Na jeho konci vynesl soud rozsudek osm (!) let těžkého žaláře a propadnutí poloviny majetku ve prospěch státu. To vše za prakticky stejné činy, za něž byl Urbánek už jednou odsouzen!¹⁰⁶

Dne 7. října 1948 byl Vladimír Urbánek převezen do trestnice na Mírově. Byl přidělen do oddílu pracujícího v n.p. Moravia v Mariánském Údolí u Olomouce, v dolech na Ostravsku a v Moravských papírnách v Jindřichově. Od ledna 1951 pracoval v dole Antonín ve Zbýšově u Brna. Na všech pracovištích dosahoval výborných pracovních výsledků. Ve Zbýšově se zapojil do činnosti pěveckého a výtvarného kroužku a spolupracoval jako výtvarník v kroužku divadelním.¹⁰⁷ Ani v těžkých životních podmínkách se nepřestal věnovat svým největším zálibám.

Z vězení byl propuštěn 24. září 1954.¹⁰⁸ Přes několikerou žádost jeho i rodinných příslušníků o milost nebo alespoň o zmírnění trestu mu nebyl prominut ani den. Vše naráželo především na nepříznivé posudky z místa bydliště. Z jejich formulací vyplývá zcela zřetelné zpolitizování celé záležitosti.¹⁰⁹ Po dobu věznění byla Vladimíru Urbánkovi jeho rodina velkou oporou.

Léta poslední (1954 - 1964)

Kapitola o posledním období života Vladimíra Urbánka bude velmi stručná, přestože zahrnuje celých deset let. Po návratu z vězení Urbánkovi v Heleníně už dlouho nebydli.

V únoru 1955 opustili bývalý Löwův dům a přestěhovali se do Jihlavy do domu na náměstí Míru (dnes Masarykovo náměstí) č. 65. Anežka Urbánková našla svému muži zaměstnání v kanceláři Uhelných skladů v Jihlavě, kde sama pracovala. Poslední léta trávil Urbánek v rodinném kruhu, neboť jakákoliv veřejná nebo publikační činnost byla vyloučena, zvláště po odmítnutí spolupráce se státní bezpečností, slibující mu výmaz trestu. Ani studium v Městském a okresním archivu ho nelákalo, přestože se nacházel jen několik metrů od jeho bytu.

Neobyčejně plodný a prací naplněný život Vladimíra Urbánka se uzavřel 10. dubna 1964. O pět dní později byl pohřben na hřbitově na Kalvárii v Jihlavě. Jeho hrob však již neexistuje, byl zrušen v 80. letech.

Dcera Malvína vystudovala Vysokou školu zemědělskou v Praze a přestěhovala se do středních Čech. Anežka Urbánková žila v Jihlavě do roku 1976, kdy se společně se sestrou Marií přestěhovala ke své dceři. Zemřela 2. května 1980.

Závěr

Mlčení o osobě a díle Vladimíra Urbánka trvalo přes padesát let a dozrál čas k jeho přerušení. Byl to neobyčejně pracovitý a všestranně nadaný člověk, který pozvedl vlastivědu a národopis Horácka na vysokou úroveň. Je velká škoda, že po roce 1945 již nemohl ve své práci pokračovat!

Jeho kontroverzní působení v době německé okupace nelze vysvětlit jednoduchým způsobem. Jednu z příčin můžeme spatřovat v tom, že jako učitel byl zvyklý plnit příkazy svých nadřízených. To ho přivedlo k určitému loajálnímu postoji ke státu a jeho zřízení v každé době. Přitom doba, v níž žil, byla složitá, plná politických a národnostních rozporů. Během Urbánkova života se vystřídalo několik státních zřízení! Svoji pedagogickou dráhu zahájil ještě v období rakousko-uherské monarchie, nejlepší část svého života prožil v demokratických poměrech Československé republiky, po ní přišlo krátké období tzv. druhé republiky a aktivní část jeho života skončila s obdobím Protektorátu. Po 15. březnu 1939 byl nucen stejně jako ostatní občané zaujmout postoj k nově vzniklé politické situaci. Podobně jako řada jiných našel východisko v širokém proudu tzv. českého aktivismu.

Je nepochybné, že nutnost spolupráce Čechů s Němci Urbánek uznával i v době Protektorátu. Tato spolupráce měla být podle jeho chápání uskutečňována ve prospěch českého národa, nikoli v jeho neprospěch. Spolupráce však pro něho měla určitou hranici, kterou nepřekročil. Jeho veřejná angažovanost v intencích politiky protektorátní vlády byla zjevná, naopak pomoc lidem, kteří ji nutně potřebovali, se děla skrytě. Proto se mohlo Urbánkovo působení v době okupace jevit mnoha lidem a také svědkům u soudu negativněji, než ve skutečnosti ve svém komplexu bylo.

Na případu Vladimíra Urbánka lze poukázat i na některé obecnější souvislosti. Naskýtá se především otázka účinnosti lidového soudnictví u nás po roce 1945 a míry spravedlnosti vnesených výroků. Mimořádné lidové soudy pracovaly v období navazujícím bezprostředně na tvrdou válečnou zkušenost a vysoká míra subjektivity při jejich rozhodování se přiznává již dávno. V případě Vladimíra Urbánka se hlavně nad přiměřeností druhého rozsudku vneseného v roce 1948 vznáší stín pochybností. Na dlouho se táhnoucím, dvakrát projednávaném procesu se projevuje zcela zřetelně vliv zpolitizované-

ho ovzduší ve společnosti po roce 1948. Zatímco v roce 1946 byl uznán vinným jen nejtěsnějším poměrem hlasů, rozsudek o dva roky později vyzněl v jeho neprospěch zcela jednoznačně. Následovat mělo zapomenutí na věčné časy.

Vladimír Urbánek je součástí pohnuté historie naší země, historie někdy radostné, jindy hořké. I kdyby po sobě zanechal jen zlomek svého rozsáhlého a hodnotného díla, bylo by naší povinností se jím zabývat!

POZNÁMKY

- 1 Jaroslav VOBR, *Bibliografie okresu Jihlava*, Brno 1988, s. 329 - 330.
- 2 Život a dílo Vladimíra Urbánka se zatím pokusil nastínit jen autor této studie v článku *Vladimír Urbánek známý i neznámý*, *Jihlavské listy*, 1998, č. 35, s. 8.
- 3 V této studii se omezíme na Urbánkovu biografii, díla se dotkneme jen v míře nejvýše nutné. Jeho dílo je tak rozsáhlé a pro oblast Jihlavska záslužné, že si vyžaduje samostatného zpracování.
- 4 Obecní úřad Luka nad Jihlavou, Matrika narozených Farního úřadu Luka nad Jihlavou 1893 - 1911, s. 12, zápis č. 24.
- 5 Celoživotní dílo Antonína Urbánka shrnují nekrology *Vzor učitele*, *Jihlavské listy*, 1938, č. 11, s. 3; *Vzor učitele*, *Zájmy venkova*, 1938, č. 11, s. 2; *Za Ant. Urbánkem*, *Západomoravský kraj*, 1938, č. 7, s. 1; *Za Antonínem Urbánkem*, *Od Horácka k Podyjí XIV*, 1937 - 1938, s. 128.
- 6 Státní okresní archiv v Jihlavě (dále jen SOkA Jihlava), Národní škola (NŠ) Batelov, Třídni kniha 1900 - 1901, 1. tř., neuspoř.
- 7 Tamtéž, Třídni kniha 1901 - 1902, 2. tř., neuspoř.
- 8 SOkA Jihlava, Měšťanská a obecná škola Třešť, Třídni katalog 1907 - 1908, 3. tř., neuspoř.
- 9 Přehledné dějiny školy podává Method DIVOKÝ, *Dějiny ústavu*. In: 1852 - 1932. Památník státního československého reálného gymnasia Otokara Březiny v Telči vydaný k 80. výročí ústavu, Telč 1932, s. 7 - 29. Od školního roku 1912/13 byla zemská vyšší reálka postátněna.
- 10 SOkA Jihlava, Reálka - gymnasium Telč, inv. č. 259 - 263 Hlavní katalogy 1908/09 - 1912/13, 3. - 7. tř.
- 11 *Lidová malírna v Telči*, *Jihlavské listy*, 1911, č. 16, s. 12, 17; *Lidová malírna v Telči*, *Jihlavské listy*, 1911, č. 32, s. 10 - 11; Jan TIRAY, *Vlastivěda moravská. Telecký okres*, Brno 1913, s. 145 - 146.
- 12 SOkA Jihlava, Reálka - gymnasium Telč, inv. č. 551 - Písemné zkoušky maturitní 1912/13.
- 13 Jaroslav Urbánek, nar. 12. 5. 1898 v Lukách nad Jihlavou, chodil do 3. - 7. ročníku reálky v Telči v letech 1912 - 1917. V roce 1923 absolvoval techniku v Praze a stal se profesorem na reálce v Olomouci. Srov. M. DIVOKÝ, *c.d.*, s. 147, 191. Srov. též *Osobní*, *Jihlavské listy*, 1923, č. 26, s. 2.
- 14 SOkA Jihlava, NŠ Arnolec, inv. č. 117 - Školní kronika 1910 - 1921, s. 125.
- 15 Archiv města Brna, Školy, M 7 Státní mužský ústav učitelů v Brně, inv. č. 403 - Třídni kniha pro speciální kurs c. k. ústavu ku vzdělání učitelů v Brně 1913/14.
- 16 SOkA Jihlava, Okresní školní rada pro české školy Jihlava (OŠR Ji), inv. č. 88, kart. 42. Zde je uložen jeho osobní spis s údaji z let 1914 - 1920. Srov. též pozn. 14. Součástí osobního spisu je služební přísaha. Její text zní:
„Ježto jsem ustanoven zatímním učitelem v Nové Vsi, slibuji, že Jeho Veličenství Nejjasnějšímu knížeti a pánu Františku Josefu Prvnímu, z boží milosti císaři rakouskému atd., a po Něm z Nejvyššího Jeho kmene a rodu následujícím dědicům budu nezlomně věren a poslušen, že budu státní základní zákony nezlomně zachovávat, zákonů a nařízení svých představených úřadů přísne poslouchati, své služební povinnosti podle nejlepšího vědomí a svědomí konati, že se všeho chování, které by se přičilo povinnosti nebo škodilo vážnosti učitelského stavu a činnos-

sti vychovatelské i vyučovatelské, jakož i každého zneužití svého úředního postavení se budu pečlivě vstříhati, že k správci školy, na které jsem povolán působiti, uctivě a poslušně budu se chovati, že budu se stále snažiti o svorné spolupůsobení se svými druhy v povolání, že školní mládež dobrým příkladem ve všem budu předcházeti, že dítky náboženskomravně budu vychovávat, jejich duševní život rozvíjeti, je opatrovati vědomostmi a dovednostmi, kterých je třeba k dalšímu vzdělání pro život a že položím základy pro výchovu řádných lidí a členů lidské společnosti, že budu postupovati při posuzování výkonů žáků se svědomitou přísností a nestranností a že od těchto povinností nikdy žádnými ohledy odvrátiti se nedám.

Slibuji konečně, že ani teď nenáležím, ani příště náležitě nebudu žádné cizozemské, politické účely sledující společnosti.

Co mi bylo právě řečeno a čemu jsem dobře a zřetelně rozuměl, to mám a chci věrně plniti. Čehož mi dopomáhej Bůh!

V Jihlavě dne 12. září 1914

*Urbánek Vladimír
zatímní učitel II. třídy"*

- 17 Srov. pozn. 14, s. 123, 124, 126 - 129, 152.
- 18 Tuto svou činnost podrobně popisuje ve školní kronice. Srov. pozn. 14, s. 131 an.
- 19 Srov. pozn. 14, s. 155; srov. též pozn. 16.
- 20 Srov. pozn. 14, s. 161.
- 21 SOkA Jihlava, Obecná škola v Brtnici, inv. č. 822 - Školní kronika 1898 - 1940, nefol.; tamtéž, Obecní úřad - Místní národní výbor (ObÚ - MNV) Helenín, inv. č. 28 - Pamětní kniha 1930 - 1950, s. 112.
- 22 SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 28, s. 5 - 6.
- 23 V roce 1921 bylo v Heleníně při sčítání lidu napočítáno 321 Čechů, 143 Němců a 9 ostatních a v roce 1930 297 Čechů, 84 Němců a 6 ostatních.
- 24 SOkA Jihlava, Obecná škola česká v Heleníně, Školní kronika 1919 - 1960, s. 3 - 4.
- 25 Tamtéž, s. 52, 54.
- 26 Tamtéž, s. 4 - 5; tamtéž, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 28, s. 112. V dalším výkladu upouštíme od systematického přehledu personálního obsazení školy, stejně jako si neklademe za cíl zpracovat historii české obecné školy v Heleníně.
- 27 SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 28, s. 113.
- 28 Tamtéž, s. 114, 115, 117, 118, 158.
- 29 *Kultura a umění. I. Úvaha májová úvodem*, Jihlavské listy, 1919, č. 16, s. 2 - 3; *Kultura a umění. II. Pěstěme vkus!*, tamtéž, č. 20, s. 2 - 3.
- 30 *Dosavadní redaktoři „Jihlavských Listů“*, Jihlavské listy, 1937, č. 1, s. 1.
- 31 Povolání mu udělilo ministerstvo školství a národní osvěty (MŠANO) výnosem ze 16. července 1923, č. 78 989/I-23. Srov. *Ministerstvo školství a národní osvěty...*, Jihlavské listy, 1923, č. 30, s. 4.
- 32 Z velkého množství článků psaných v tomto duchu jmenujme alespoň: *Přehodnocení hodnot*, Jihlavské listy, 1922, č. 15, s. 1; *Nadarmo? K nedělním manifestacím Nár. jednot a valné schůzi Sdružení českého lidu pro Jihlavu a Štoko*, Jihlavské listy, 1923, č. 13, s. 1; *Myšlenková krise dnů dnešních. I*, tamtéž, č. 16, s. 1; *Myšlenková krise dnů dnešních. II*, tamtéž, č. 17, s. 1; *K obecním volbám v menšinových obcích*, tamtéž, č. 29, s. 1; *V předvolebním ovzduší*, tamtéž, č. 32, s. 1.
- 33 *K obecním volbám v menšinových obcích*, Jihlavské listy, 1923, č. 29, s. 1; *V předvolebním ovzduší*, tamtéž, č. 32, s. 1.
- 34 *Němci a my*, Jihlavské listy, 1922, č. 44, s. 1 - 2; *O soužití česko - německé v Jihlavě*, Jihlavské listy, 1925, č. 38, s. 1; *Cesty k dorozumění. (Lidem dobré vůle)*, Jihlavské listy, 1923, č. 33, s. 2.
- 35 *Mähr. Grenzbote ...*, Jihlavské listy, 1922, č. 46, s. 2.

- 36 „Dojmy z Jihlavy“, Jihlavské listy, 1922, č. 35, s. 2.
- 37 Vývoj násilím?, Jihlavské listy, 1923, č. 2, s. 1 - 2.
- 38 Protistátní živly v Jihlavě při práci, Jihlavské listy, 1923, č. 9, s. 1.
- 39 Z Osvětového sboru pro soudní okres jihlavský, Jihlavské listy, 1921, č. 39, s. 3; 10 let osvětové práce, Jihlavské listy, 1931, č. 35, s. 3.
- 40 Lidovýchova na venkově. (Slovo k programu), Jihlavské listy, 1922, č. 2, s. 1 - 2; Lidovýchova a politika, tamtéž, č. 28, s. 1.
- 41 V Jihlavských listech 14. 1. 1921, č. 2, s. 6 uveřejnil inzerát s nabídkou na vytvoření divadelních dekorací. Inzerát byl v dalších čtyřech týdnech uveřejněn opakovaně. Viz též jeho inzerát v Jihlavských listech z 26. 8. 1922, č. 34, s. 5.
- 42 Umělecký profil Hynka Janků. In memoriam, Jihlavské listy, 1922, č. 30, s. 1.
- 43 Připomenutí. Neže, Jihlavské listy, 1922, č. 25, s. 4. Domáckého jména Neža užívala Anežka Urbánková běžně i v dospělém věku.
- 44 SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 27 - Pamětní kniha - koncept 1925 - 1936, s. 85, 86, 88, 98. Viz též přiložené Poznámky k obecní kronice. Srov. též Poděkování, Jihlavské listy, 1937, č. 12, s. 8.
- 45 SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 27, s. 42. Antonín Untersander se narodil v roce 1887 v Náměšti nad Oslavou, Rudolf Untersander v roce 1896 v Moravských Budějovicích. Tím jsou dána i místa pobytu rodiny Untersanderových před příchodem do Helenína.
- 46 SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 42 (seznam voličů do obecního zastupitelstva z června 1919), kart. 1.
- 47 Civilní sňatek ..., Jihlavské listy, 1923, č. 34, s. 4.
- 48 Srov. pozn. 4.
- 49 SOkA Jihlava, Okresní úřad - Okresní národní výbor Jihlava (OÚ - ONV Ji) do roku 1949, inv. č. 871 (čj. 11 817), kart. 164.
- 50 Poděkování, Jihlavské listy, 1923, č. 38, s. 2.
- 51 SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 43 (voličské seznamy z dubna 1920, června 1924, června 1927), kart. 1.
- 52 Tamtéž, inv. č. 8 - Matrika příslušníků obce 1919 - 1948, inv. č. 9 - Kniha evidence obyvatel 1920 - 1938, číslo domu 46.
- 53 Tamtéž, inv. č. 27, s. 65, 66; srov. též pozn. 25.
- 54 SOkA Jihlava, Obecná škola česká v Heleníně, Školní kronika 1919 - 1960, s. 56, 66, 142. Nepríznivým dojmem působí rozdělování Urbánkovy činnosti na „placenou“ a „neplacenou“. Srov. tamtéž, s. 129 - 130, 141, 151.
- 55 A. KUBAŠTA - F. HÁVA, *Horácké písničky*, Helenín 1940, nestr.
- 56 Alžběta MALÁ-VIDLÁKOVÁ, *Horáci - Doláci*. Vlastivědné čtení na podkladě národopisu, Helenín u Jihlavy 1932, 249 s.; též, *Pověsti z Horácka - Dolácka*. Doplněk vlastivědné čítanky „Horáci - Doláci“, Mor. Krumlov 1932, 178 s.
- 57 Podrobný výčet této činnosti přinášejí školní a obecní kroniky. Srov. SOkA Jihlava, Obecná škola česká v Heleníně, Školní kronika 1919 - 1960, passim; tamtéž, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 27, 28, passim.
- 58 SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 1 - Zápisy o schůzích obecního zastupitelstva 1919 - 1938. Srov. též pozn. 57.
- 59 Obsazení těchto dvou nejvyšších funkcí v obecní radě je typickým příkladem zásadního vlivu vedení firmy Adolf Löw a syn, a. s. na složení obecního zastupitelstva. Bohumil Koukol i Vladimír Urbánek byli členy Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu, která však měla v obci minimum příznivců. V roce 1929 dostali republikáni jen 6 hlasů, zatímco nejsilnější sociální demokraté 84 hlasy, v roce 1935 získali republikáni 8 hlasů, nejsilnější národní socialisté 123 hlasy. Srov. *Historický místopis Moravy a Slezka v letech 1848 - 1960*. Svazek XI, Ostrava 1988, s. 58.

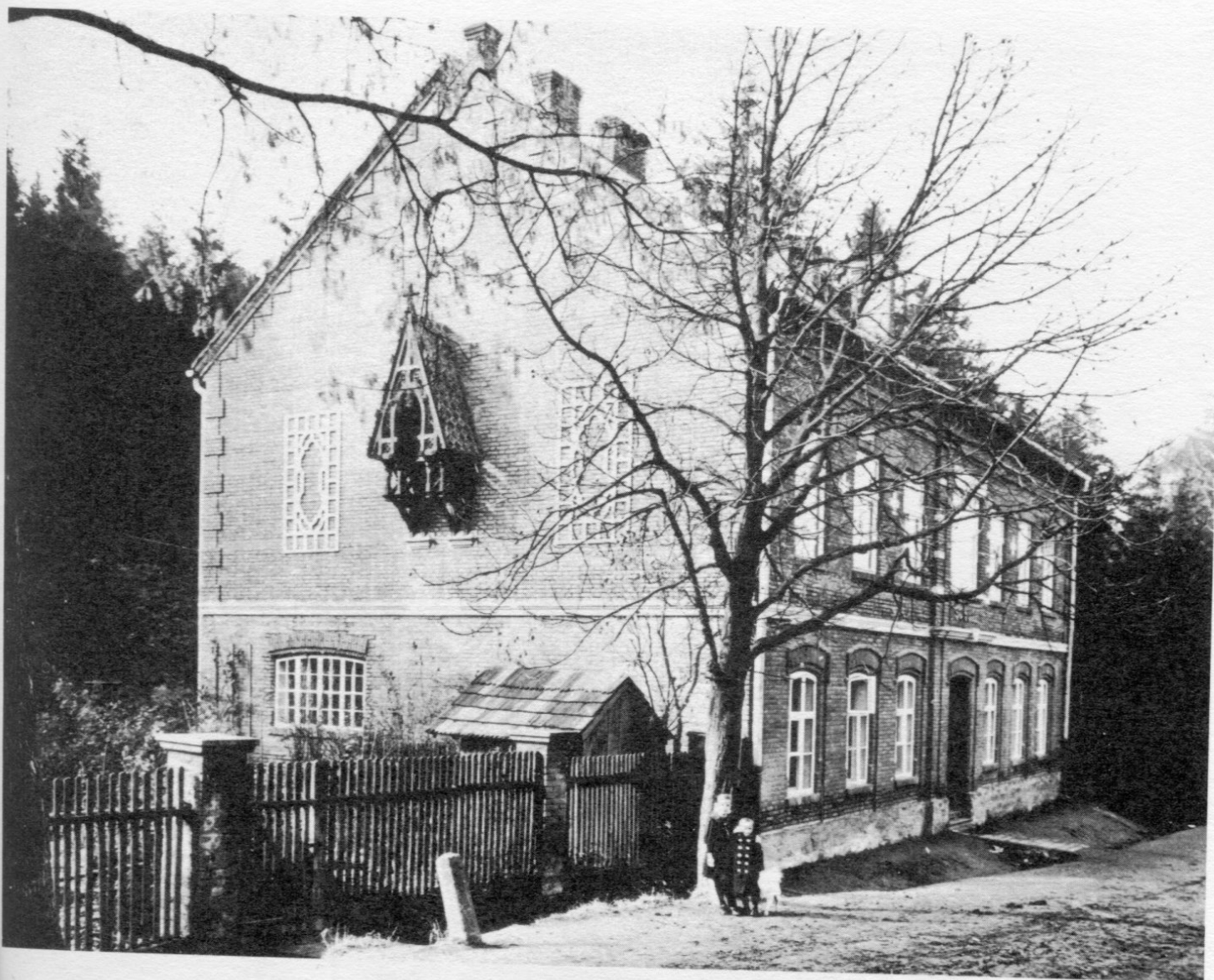
- 60 SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 27, s. 9 - 15.
- 61 SOkA Jihlava, Okresní soud Jihlava, Pozemkově knižní agenda, Inventář V, 1850 - 1949, inv. č. 396 - Sbírnka listin 1930, č. d. 581/30.
- 62 SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 43, kart. 1.
- 63 Tamtéž, inv. č. 1, nefol., inv. č. 28, s. 24 - 26.
- 64 Exemplář předaný do obecního archivu se dochoval, srov. SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 258.
- 65 *Velkopřumyslník p. Karel Löw v Heleníně*, Jihlavské listy, 1929, č. 21, s. 5.
- 66 *Karel Löw †*, Jihlavské listy, 1930, č. 17, s. 2; *Pohřeb velkopřumyslníka K. Löwa*, tamtéž.
- 67 SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 1, nefol., inv. č. 28, s. 169.
- 68 *Dary*, Jihlavské listy, 1930, č. 17, s. 2.
- 69 Vladimír Urbánek byl odvolán podle § 55, odst. 1 vládního nařízení ze dne 14. září 1928 o služebním poměru učitelstva obecných a občanských (měšťanských) škol (tzv. služební pragmatika), č. 162 Sb. z. a n. výnosem MŠANO z 28. 8. 1937, č.j. 114 882/37-I/4. Příslušný odstavec začíná větou: „*Učitel může býti přeložen na kterékoli služební místo svého nebo jiného oboru, které odpovídá jeho schopnosti.*”
- 70 Za vyhledání některých informací o působení Vladimíra Urbánka v Horním Růžodole děkuji pracovním ze Státního okresního archivu v Liberci.
- 71 Složitý proces vzniku ilustrací je popsán v drobné publikaci Vladimír URBÁNEK, *Křemešnický román a jeho ilustrace*, Jihlava 1939, 34 s. Publikace, vydaná vlastním nákladem, byla otiskována též na pokračování v Jihlavských listech. Srov. Jihlavské listy, 1939, č. 31 - 35. K osobnosti Františka Bernarda Vaňka se naposledy vrátil Jiří ČERNÝ, *Za děkanem Františkem B. Vaňkem*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 4, 1993, s. 33 - 42.
- 72 *Vyznamenání*, Jihlavské listy, 1939, č. 49, s. 3; Stanislav BATŮŠEK, *Osudy Družiny literární a umělecké v Olomouci v letech 1939 až 1952*, Vlastivědný věstník moravský 50, 1998, č. 3, s. 228.
- 73 Srov. pozn. 4.
- 74 V. URBÁNEK, *Křemešnický román a jeho ilustrace*, s. 21 - 22.
- 75 Za zjištění místa působení V. Urbánka v Třebíči vděčím pracovníkům Státního okresního archivu v Třebíči.
- 76 Medailonek Viléma Pospíšila (1873 - 1942) obsahuje publikace *Politická elita meziválečného Československa. Kdo byl kdo 1918 - 1938*. Ed. František Kolář a kol., Praha 1998, s. 199.
- 77 RNDr. Jan Fried (1881 Pelhřimov - 1965 Pelhřimov) vyučoval v letech 1922 - 1936 dějepis a zeměpis na reálném gymnáziu v Jihlavě. Od roku 1936 učil v Pelhřimově. Autor četných historických, zeměpisných a vlastivědných prací.
- 78 *Světlou stopou*, Jihlavské listy, 1939, č. 28, s. 1 - 2. Citovaná slova dobře odrážejí Urbánkův osobní postoj k politické situaci po březnu 1939.
- 79 Karel Urban (1883 - 1945), kpt. v. v., byl posledním zvoleným jihlavským starostou v roce 1939. Po okupaci však již do funkce nenastoupil. Byl typickým představitelem aktivistického směru české politiky v době okupace. Zemřel v červenci 1945 na následky věznění v koncentračním táboře. Srov. Alois ŠIMKA, *Poslední starosta Karel Urban*, Jihlava 1996, 5 s.
- 80 Národní souručenství byla masová politická strana v prvních letech okupace. Její vedení bylo jmenováno prezidentem Háchou 21. 3. 1939. Strana měla aktivizovat české obyvatelstvo pro spolupráci s Němci a podporovat protektorátní vládu. Na počátku roku 1943 bylo Národní souručenství jako politická strana zrušeno pro nezájem.
- 81 *Kulturní program Horácka*, Jihlavské listy, 1939, č. 47, s. 1, 3; *Kulturní program Horácka má úspěch*, Jihlavské listy, 1940, č. 5, s. 1.
- 82 *Urbánek Vladimír*. In: Ottův slovník naučný nové doby, VI, 1, Praha 1943, s. 1352.
- 83 *Pochází rod říšského kancléře Adolfa Hitlera z Českomoravské vysočiny?*, Jihlavské listy, 1933, č. 30, s. 1 - 2.

- 84 SOkA Jindřichův Hradec, Okresní školní výbor Dačice, inv. č. 165, kart. 126.
- 85 Okresním školním inspektorem jmenován výnosem ze 7. října 1942, č. 16 888/Präs.; srov. SOkA Jihlava, OÚ - ONV Ji, Pres. reg. inv. č. 8 961, kart. 70.
- 86 Václav FILIP, *Okresní archiv Jindřichův Hradec*. Průvodce po archivních fondech a sbírkách, Praha 1980, s. 204.
- 87 SOkA Jindřichův Hradec, Okresní školní výbor Dačice, Úvod k inventáři, s. 6 - 7.
- 88 Prozatímním ředitelem jmenován dekretem Okresního školního úřadu v Telči z 26. května 1944, Č. Sch - I 514/44. Srov. pozn. 84.
- 89 SOkA Jihlava, Městská správa Jihlava od roku 1849, Pres. reg., inv. č. 2 110, kart. 20.
- 90 Srov. pozn. 84.
- 91 Podrobně ho zachycuje spis Mimořádného lidového soudu v Jihlavě zn. Ls 233/46, který je součástí spisu téhož úřadu zn. Ls 46/48. Obsáhlý spis je uložen v Moravském zemském archivu (MZA) v Brně, fond C 142 Mimořádný lidový soud Jihlava, kart. 76.
- 92 Tamtéž, fol. 12.
- 93 Tamtéž, fol. 105 - 108.
- 94 Tamtéž, fol. 33.
- 95 Tamtéž, fol. 34 - 43.
- 96 Tamtéž, fol. 98.
- 97 Tamtéž, fol. 30 - 31, 61 - 66.
- 98 Tamtéž, fol. 100 - 101. Retribučním dekretem se rozumí dekret prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16/45 Sb. z. a n., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Jeho účinnost byla omezena na dobu jednoho roku. Mimořádné lidové soudy byly zřízeny v sídle soudů krajských a rozhodovaly v pětičlenných senátech složených z předsedy (soudce z povolání) a čtyř přísedících z lidu. Žalobu zastupovali veřejní žalobci jmenovaní vládou. Seznamy přísedících i veřejných žalobců vypracovávaly okresní národní výbory. Proti rozsudkům nebyl řádný opravný prostředek. Mimořádné lidové soudy rozhodovaly často velmi subjektivně.
- 99 Tamtéž, fol. 229 - 233; *Z lidového soudu v Jihlavě*, Lidové hlasy, 1946, č. 48, s. 4; SOkA Jihlava, ObÚ - MNV Helenín, inv. č. 28, s. 284.
- 100 MZA Brno, Mimořádný lidový soud Jihlava, kart. 76, spis Ls 46/48, fol. 238 - 256.
- 101 Tamtéž, fol. 94.
- 102 SOkA Jihlava, OÚ - ONV Ji, inv. č. 1 064, kart. 553, čj. 20 655 - III/1947.
- 103 Srov. pozn. 100, fol. 280.
- 104 Tamtéž, fol. 293, 297.
- 105 Zákon ze dne 25. března 1948, č. 33/48 Sb. z. a n., obnovil účinnost retribučního dekretu do konce roku 1948.
- 106 Srov. pozn. 100, fol. 300 - 306, 311 - 315.
- 107 Tamtéž, fol. 345.
- 108 Tamtéž, fol. 352.
- 109 Tamtéž, fol. 335, 339, 348.

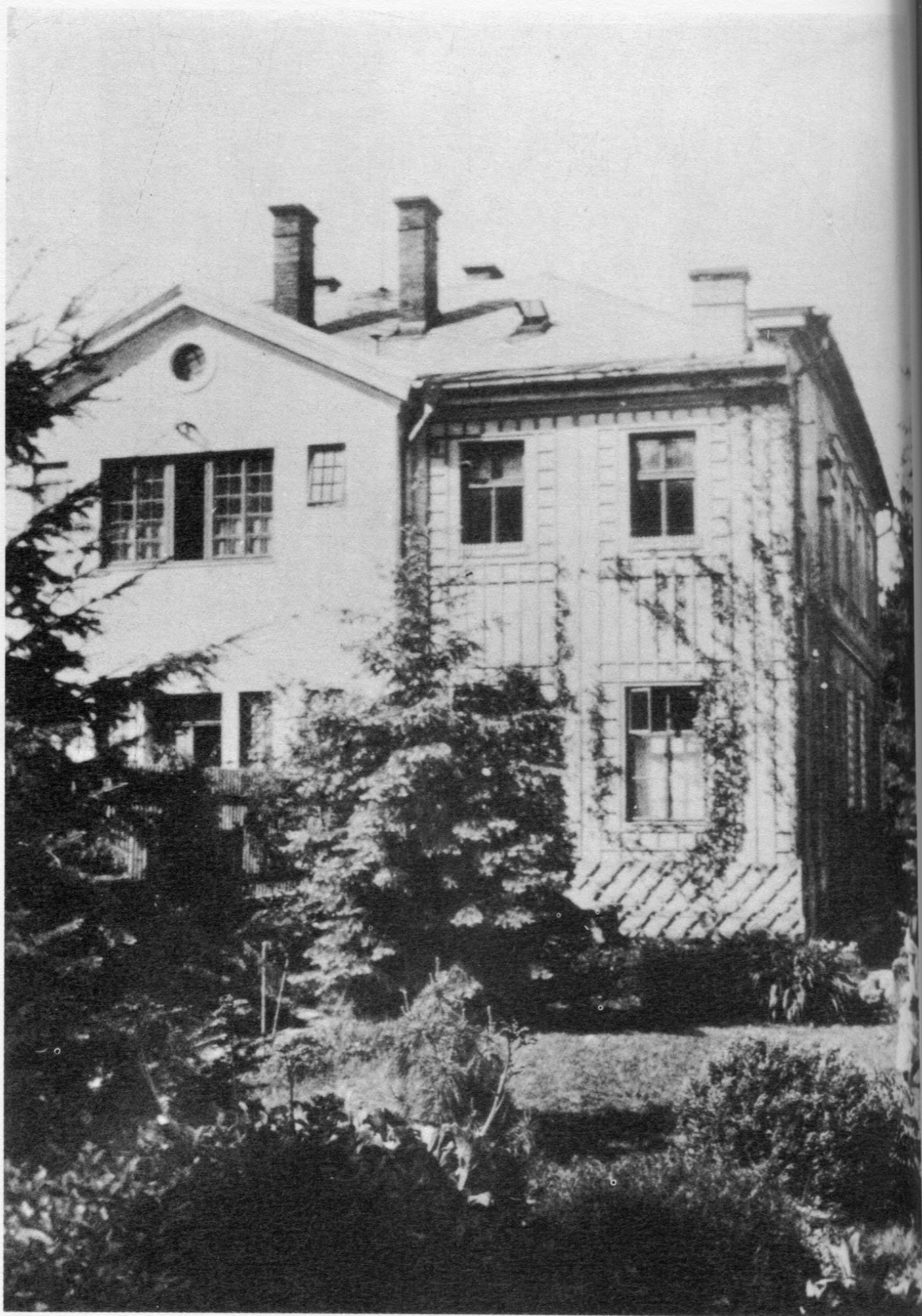

Vl. Urbánek

1. Vladimír Urbánek na počátku své učitelské dráhy. Foto SOkA Jihlava.

2. Škola v Heleníně. Fotoarchiv Muzea Vysočiny.

3. Dům na Člunku v Heleníně, kolem roku 1935. Foto SOkA Jihlava.

4. Anežka Urbánková s dcerou Malvínou před domem na Člunku v Heleníně, kolem roku 1935. Foto SOkA Jihlava.

Prof. DOMINIK PECKA
JIHLAVA, Nerudova 28.

- 182

LS 233/46
40

P r o h l á š e n í

V letech 1939-1941 jsem vykonával funkci předsedy Okresního osvětového sboru pro soudní okres jihlavský, jehož jednatelem byl p. odb. učitel Vladimír Urbánek. Činnost sboru, vlivem válečných událostí a okupačních poměrů nepřilíš rozsáhlá, se rozvíjela hlavně z iniciativy jednatele soustředěné na náměty národopisné, lidopisné, regionální a obecně vzdělávací a byla zaměřena k českému národnímu uvědomění lidu, bez jakékoliv stopy nacistické ideologie německé. Poměr p. odb. učitele Urbánka k nacismu a jeho představitelům byl v té době negativní, pokud jsem seznal z občasného styku s ním: zpravidla mi přisvědčoval, když jsem odsuzoval německé násilnictví a sám též nacismus ironisoval a bagatelisoval. Jeho další činnost od r. 1942 jsem nesledoval, neboť koncem r. 1941 jsem se předsednictví Okresního osvětového sboru vzdal jsa po zrušení českého gymnasia nucen opustití Jihlavu.

V Jihlavě dne 26. června 1946

Dominik Pecka

5. Prohlášení prof. Dominika Pecky o činnosti Vladimíra Urbánka v době okupace, 1946. MZA Brno.

6. Vladimír Urbánek v roce 1954. Foto SOkA Jihlava.

Der Lehrer, Redakteur und Volksbildner Vladimír Urbánek

Vlastimil Svěrák

Vladimír Urbánek wurde am 3. Mai 1894 in der Familie des Lehrers Antonín Urbánek in Luka bei Jihlava geboren. In den Jahren 1908 - 1913 besuchte er die Realschule in Telč, danach studierte er an der Lehrerbildungsanstalt in Brünn. Während des 1. Weltkrieges unterrichtete er an mehreren Volksschulen.

Der glücklichste Zeitraum seines Lebens waren die Jahre 1919 - 1937, in denen er an der Volksschule Helenín (Helenenthal) bei Jihlava (Iglau) unterrichtete. Nach dem Vorbild seines Vaters widmete er sich als Geschäftsführer des Iglauer Kreiskollegiums für Volksbildung der Kultur- und Bildungstätigkeit. In den Jahren 1923 - 1937 war er auch als Redakteur der Wochenzeitung Jihlavské listy tätig. Hier veröffentlichte er zahlreiche Artikel über Kultur, Volksbildung und Heimatkunde, politische Kommentare, Feuilletons sowie kleinere Berichte. Seine Beiträge sendete er auch anderen Zeitschriften zu. Seine Artikel haben ein hohes Niveau und man sieht darin die Bemühungen um die kulturelle Erhebung des Dorfes und das friedliche Zusammenleben der Tschechen und Deutschen. Dank seiner guten Beziehungen zu Karl Löw, dem Besitzer der Tuchmacherfabrik in Helenín sowie weiterer Textilbetriebe wurde er im Jahre 1927 Mitglied des Stadtverordnetenkollegiums und später Vizebürgermeister. Eine große Bedeutung für sein Leben hatte die Freundschaft mit dem Priester und Schriftsteller František Vaněk, dessen zwei Romane er erfolgreich illustrierte.

Während der deutschen Okkupation unterrichtete er an der Bürgerschule in seiner Heimatstadt und in den Jahren 1942 - 1945 wirkte er als Kreisschulinspektor in Telč. Zu dieser Zeit widmete er sich intensiv der Volkskultur der Böhmischemährischen Höhe. Politisch gehörte er dem sgn. tschechischen Aktivismus an, der die Zukunft in der Zusammenarbeit mit den Deutschen suchte. Für diese Überzeugung wurde er nach der Befreiung im Jahre 1945 verhaftet und nach zwei Gerichtsprozessen zuerst zu drei Jahren und im Jahre 1948 zu acht Jahren Haft verurteilt. Nach der Freilassung im Jahre 1954 war er nicht mehr öffentlich tätig. Er starb am 10. April 1964 in Iglau.

Übersetzung: Alena Jakubičková

Adresa autora:

PhDr. Vlastimil Svěrák, Státní okresní archiv, Hluboká 1, 586 01 Jihlava